

OSMANLI İLE BATI DÜNYASI ARASINDAKİ KÜLTÜREL ETKİLEŞİMİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Oğuz Türkleri Kayı Boyu'ndan gelen Osmanlı hanedanı, kurucusu Osman Gazi'nin adına atfen 1299'da * Anadolu'nun küçük bir kasabası olan Bilecik/Söğüt'te bir beylik olarak tarih sahnesine çıktı. Giderek güçlendi, devlet kimliği kazandı ve 3 kıtaya yayılan bir dünya imparatorluğuna dönüştü.

Beylikten imparatorluğa uzanan 624 yıllık süreçte, sonraları çeşitli nedenlerle gerileyerek hakimiyetini kaybetti. 1923'de son kalan topraklar üzerinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulması ile imparatorluk da tarihin geçmiş sayfalarına intikal etti.

Savaş ve fetihlerle varlığını sürdüren Osmanlı devleti, fethettiği uzak ve yeni topraklara belirli biçimlerde kendi kültürünü, sanatını, teknolojisini götürdü. Pek tabiidir ki, imparatorluk eski Türk örf ve âdetleri, gelenekleri ile İslâmi kültür ve dini yükümlülükler çerçevesinde bir devlet yönetimini benimsedi.

Zamanla, fethedilen ülkelerin halkları ile Anadolu insanının bir arada yaşamaları heterojen bir imparatorluk tebaa oluşturdu. Bunun sonucunda, topluluklar arası kültürel etkileşimler, başkalaşım ve dönüşümler ortaya çıktı. Ancak, fetihler daha uzak diyarlara, kıtalar-arası alanlara eriştiğinde imparatorluk, giderek batının hristiyan kültürü yanısıra sanayi devriminin ortaya çıkışı ve gelişiminin kaçınılmaz etkilerine maruz kaldı.

Bu arada, 15.yüzyılın Avrupa Rönesansı, gelişen bilim önündeki skolastik** baskıları kaldırdı. Silah teknolojisini geliştirdi. Bu gelişimler, Osmanlı'ya olduğu kadar İslâm dünyasına karşı da askeri bir üstünlük sağladı.

*Bazı tarihçilere göre: 1302 - Yalak Ova/Yalova (Prof.Dr.Halil İnalçık)

**Skolastik düşünce: Ortaçağ'da egemen olan kilise tarafından özgür düşüncenin engellenip yasaklanması (Engizisyon); mutlak doğrunun İncil bilgileri olduğunu savunan düşünce tarzı.

18. yüzyıla gelindiğinde, batı üstünlüğünün diğer devletler önündeki yadsınamaz etkileri, Osmanlı dünyasında da batılılaşma hareketlerinin başlamasına neden oldu. Bunların başında matbaanın kuruluşu geldi.

Gerçi, İstanbul'da yerleşik Yahudiler ilk matbaayı 1494'de açmışlar, ancak basımlar İbranîce yapılmıştı. Onları takiben 1567'de Ermeniler, 1627'de de Rumlar kendi matbaalarını kurmuşlardı.

Osmanlı topraklarında Türkçe kitap basımı 233 yıl sonra 1727'de gerçekleşti. Aslen Macar olan İbrahim Müteferrika ilk olarak "Kitab-ı Lûgat-ı Vankulu" (Vankulu Sözlüğü) adlı kitabı bastı. Bu suretle, toplumun belirli kesimlerinde de olsa okur-yazarlık ve bilgi dolaşımı arttı. Basılan kitaplar, giderek çeşitlenen haftalık ve günlük gazeteler* ile daha geniş kitlelerin bilgilenmesi ve bilinçlenmesi sağlandı.

1773' de "Mühendishane-i Berrî-i Hümayun" mühendislik mektebinde haritacılık, gemi inşaatı, inşaat mühendisliği dallarında eğitime başlandı. 1826'da Tıbbiye-yi Şâhane'nin kuruluşu ile de çağdaş bilimler öncülüğünde tıp eğitimi başladı.

Batı'nın Barok ve Rokoko tarzları dini ve sivil yapıların mimari biçimlerini olduğu kadar iç-mekân düzenlemelerini de etkiledi.

Saray erkânı ile yönetici ve aydın sınıfın günlük yaşam, giyim-kuşam, musiki ve diğer sanat dallarında yerleşik beğeni ve seçimleri giderek değişime uğradı. Mesenlerin** Avrupa sanat dünyasındaki etkileri, benzer biçimde Osmanlıda da mimarlık, edebiyat, musiki, çinicilik, nakkaşlık, oymacılık, kakmacılık, hattatlık, tezhip, ciltçilik vb gibi sanat uzmanlarına çok ciddi saray destekleri olarak sürdürüldü.

*Takvim-i Vakayi, 1831, ilk resmî haftalık Türk gazetesi;

Ceride-i Havadis, 1840, İngiliz tüccarlar tarafından çıkarılan yarı-resmi gazete;

Tercüman-ı Ahval, 1860, ilk özel gazete; Ayine-i Vatan, 1866, ilk resimli gazete.

**Mesen: Sanatçı ve bilim adamlarını koruyan, onları parasal olarak destekleyen kimse.

Günümüze kadar, tarihin büyük imparatorlukları arasındaki önemli yerini koruyan Osmanlı Devleti fethettiği ülkelere kendi kültür ve sanatını hangi biçimlerde ve ne ölçüde taşıdı; ne kadar kalıcı olabildi.

Diğer yanda, fethedilen ülkelerin kendi yerleşik kültürleri Osmanlı'yı nasıl ve ne ölçüde etkiledi. Bu gibi çift yönlü karşılıklı etkileşimin devlet düzeni ve toplum üzerinde görünür olan kalıcı etkileri ne oldu. Bu etkiler zaman içinde ne gibi sonuçlara yol açtı.

Kanımca, Osmanlı'da Batılılaşma hareketleri yanı sıra Batı uygarlığı üzerinde de kimi Osmanlı tarzı bir etkinin varlığını irdelemek yerinde olur.

Prof .Dr. Tülin AYTA